

legyen, — egy sír, hol nemzet sülyyed el, hogy gyászkönnyeket hullasson a többi nép a halálra ítélt nemzet elégtételéül, — hanem életkezdés és új erőfeszítés kiindulópontja és nemzeti életerő kifejtésének alkalma.

Igazi népművelő az lehet, aki felelősséggel keres, kutat, a nemzeti lélek formálásában mind messzebbre tekintő bátorsággal, mert az egyhelyben taposás, megtorpanás, szárnyaszegett, hiábavaló küzdelem és végül csatavesztés. Az iskolánkívüli népművelés elmúlt két évtizedében termelt célgondolatokat a következő évtizedek munkájának célkitűzéseivel kell gazdagítania és örökségül az utánunk következő nemzedéknek átadnia.

Kovács Béla

PITYEGŐ VÉGZETE

A kép, melyet egy igen kedves írónk a szüléről és a banyáról megrajzolt valamikor, igaz és találó, csak nem egészen teljes. A szüle, vagy szülíke valóban az az édes, falusi öregasszony, aki az unokák őrangyala, a ház jó szelleme; a banya pedig irigy, zsémbes vénasszony, amolyan boszorkányféle, amilyenek nyilván mindig, minden népnél voltak, mert a mesék országa bizonyára a valóság birodalmából veszi a mintát az éjjéli seprülővasok, háрпиák rajzához.

De van a szüle és a banya mellett — illetve között — egy harmadik rendje is a falusi öregasszonyoknak: az anyó. Mint ahogy az anyagi és ördögi lelkű kétlábúak közt is vannak, mégpedig nagy számmal, emberi emberek is e sártekén.

Az anyó talán inkább hasonlít a szülehez, mint a banyához, de nem visz olyan jótékony nemtőszerepet. Arca nem sugároz állandóan derűt, bár nem is dohog folyvást. Alapjában jóindulatú, de a pletykát nem veti meg. Szívesen segít a gyengébben, de nem hagyja a maga igazát az erősebbel szemben. Nem fog éppen kemencekotró pemetet az urára, ha az netán imbolyogva tér meg a szőlőhegybéli pincéből, de a méltó harag által gyűjtött szavakat fejéhez verdesi emberül.

Hát ilyesféle asszonyember az anyó! Ilyen volt Katanyó is. Kata anyó volt a megszólítás eredetileg, de ahogy nőtt a kora, elnevezése így kurtult. Amolyan jóhatvanas, már szinte „hetvenkedő”, még alig görbült, de már erősen barázdált orcájú, szürkeszemű nénikét látott a rátekintő; sokráncú, fakőfekete szoknyában, horpadt mellel. Kis berlinerkendő mindig átvetve a vállán; valamikor az is fekete, ma már zöldre vedlett.

Kezében folyvást valami; most egy gereblye, vagy kiskapa, mellyel a fokhagymás ágyat szándékozik porhanyítani, — majd egy csöbör, fejőke, avagy kis teknő, amiben főtt krumplit morzsolgat össze árpadarával a kiskocák számára.

Merthát ritka-tevékeny ember Katanyó. Azt ugyan senki emberfia se látta a pitvar padján, vagy a háztalpon sütkérezni!

Most is lohol. Egy kopott szakasztó dísztelenkedik a hóna alatt, benne aranypiros kukorica. A barátok templomában a toronyóra éppen veri a hetet. A Grünwaldék szolgálója szalad át a Horváthoz szódáért, mint minden alkonyatkor pontosan; tehátlan itt az ideje, hogy egyék az aprójóság.

Kis csapat tyúkocska szaladt össze Katanyó éles „pipéje, pipéje“ kiáltására. Útközö szárnyukat emelgető jércék, hegyes kiskakasok, pár öreg tyúkocska s hátrább csetlett-bollott öt-hat kacska.

Egy fehér tyúkocska mindjárt a lábához szaladt: a Pityegő. Kicsi korában egymaga volt fehérpihés a fekete rajban, a kotlós nem tűrte s Katanyó maga nevelte fel a szobában. Ment is utána mindig, mint a kiskutya; ma is többet ül bent a konyhalócán, mint a lucernáskertben.

— Ruc! Ruc! — ti nyavalyások! — ripakodott a kacsákra Katanyó. — Háiszen az imént kaptatok árpát, oszt megest elzabálnátok a tikoktul?

Ez a „ruc-ruc“ a kacsáknak szánt erélyes hessegetés volt. Mert tudvalevő dolog, hogy az állatoknak nemcsak külön nyelvük, hanem vidékenkénti tájszólásaik is vannak. Teszem azt, a szóbanforgó, esetlenül totyogó és furcsán kacsingató szárnyasokat a Dunántúlon „lilili“ csatakiáltásokkal hívja a gazdasszony, a Felvidéken meg csak „tastastas“-ra jönnek elő, hogy feneketlen bendőjüket megtöltsék. Vannak ugyan olyan hitetlenek, akik azt állítják, hogy mindegy, milyen szókat szórunk feléjük, a legbiztosabb hívójel a gabonáskosár. No, de mindegy, — Katanyó meg volt győződve, hogy erélyes felszólításával távozásra, legalább is megtorpanásra készíti a falánkokat. De csalódott. A rucák nagy sebességgel kapdosták a szemeket a csibék elől. Az anyó hirtelen felkapott hát egy fadarabot a vályú mellől, hogy méltó felháborodásában a szemtelenkedő kacsákhoz csapja, amikor hirtelen megdöbbsent s megállt felemelt kezében a bot.

— Mi ez? A Lukács szomszédasszony kendermagos jércéje megint itt kosztol? Hát ez mégiscsak gyalázat!! Elkotródj ám, te tolvaj! — sipította feléje, megsuhogtatván a fadarabot.

Aztán átsandított a kerítésen s mivel a sövényfonás mögött valami kék vászonfelét látott, azt vélvén, hogy túlnan a Mári szomszédasszony gyomlálgat, nagyhangosan folytatta:

— A fene rágyga ki az ollan gazdát, aki tiktyát¹ más kukoricáján tarti! Hess! Hess te!

Amde a szomszédból semmi válasz nem érkezett, a kendermagos tyúkjelölt meg éppen semmi hajlandóságot nem mutatott arra, hogy a dorgálást szívére vegye. Falt bizony sebesen tovább is.

Erre aztán szokatlan haragra lobbant Katanyó, részint mivel a jérce immár jó tíznapja itt kosztolt, részint mert a szomszédasszony mély hallgatását csak úgy értelmezhetette, hogy az nyilván helyesli a kendermagos jószág eljárását. Nem volt hát csodálatos, hogy az egyébként elég türelmes Katanyó végre is odacsapta a botot a jércéhez.

Haragját kitölteni, megriasztani, ez volt szándékában; de a véletlen sokkal többet eredményezett. A tyúkjelölt dicstelen kimúlását. Elyült az hirtelen s sárga lábával hármat se rügván, lefektette búbos fejét a porba.

Első haragjában az anyó nem is szánta. Fogta a szépen fejlett állatot s a kerítés felé indult, hogy átdobja. Hadd lássa a Mári, aztán hadd álljon ki vele szócsatára. Jókor kezd ki most véle!

Hanem amint a „mesgyéhez“ ért s átkukucskált, látta, hogy egy lélek sincs ott, csak egy kékfestőszoknya szárad a csenevész egresbokron.

¹ Tyúkját.

Hirtelen eszébe ötlött, hogy hiszen lám, igaz is, — a Mária délelőtt mosott az udvaron a kútnál. Látta a konyhaablakból, milyen nehezen egyenesedett föl görnyedtéből. Igen fájlalja a derekát ez a Mária!

Most meg-meg az is az eszébe jutott, hogy minap a kerítésnél dicsérette éppen a szomszédasszony ezt a fránya búbos-kendermagost. Kedvenc jószágja volt biz' ez néki. „No, ha áfhajintom, ebből ugyancsak nagy ellenkezés lehet“ — gondolta végül.

Ahogy eddig ért tépelődésében, hát csak nyikorgott ám az utcai kislától! Sebtében köténye alá dugta a jércét s megindult kifelé. Az embere jött a mezőről nagy fáradtán. Koszogtatta az öreg két elnyűtt, poros csizmáját és csöndesen köszönt rá.

— Mönnyön ked csak bé, rögvest gyüvök én is! — mondta az anyó és miközben beballagott, a csirke tetemét sietve behajította a kamrába, a hombár alá. Majd bement az urához.

Egyideig csöndesen váltogatták a szót. Az öreg mogorván sorolta a nap eseményeit, Katanyó meg alig figyelt rá, csak tessék-lássék vetett egy-két kérdést. Közben folyton azon töprengett, hogy mitévő legyen a baromfi. Eszébe ötlött az is, hogy valami meleg vacsorát kellene a kifáradt embernek gabalyítani, mert az ma nem elégszik meg füstölt túróval, meg hagymával.

Ezenközben mindjobban leteregette sötét köpenyét az este s az Alszeg felől a hazatérő tehéncsorda bögése hallatszott. Az udvar megcsendesedett, megszűnt a hápogás, rőfögés, kukorékolás, pityegés.

Kisietett hát az anyó a konyhába s tűzrakáshoz fogott. De megint csak nem hagyta nyugton lelkét a kiszenvedett kendermagos, előhúzta hát a sutból. Ebben a pillanatban lépett odá az embere. Csizmáit ledobta már s mezítelen lábain észrevétlen toppant eléje.

Katanyó megdöbbenve tartotta kezében a jércét s mozdulatlan maradt. Hanem az öreg gazdának ráncos orcája kisimult, bozontos szemöldökei felrándultak s ahogy a fellobbanó tűz fénye ráesett, szinte sugárzott az örömtől.

— No — azt mondja —, csak áldott jó lélek vagy te, Kata. Paprikás csirkét csinász neköm vacsorára. Emmán jó lössz. Igön jó lössz!

S szemével majd felfalta a baromfit, miközben hegyes ádámcsutkája fel- s lejárt szikár nyakán, mint a kútgém kolonca.

— Hogy én a más jószágját mögögyem? — gondolta rémülten az anyó, — Uram Isten, ments mög illesmitül!

De csakhamar belátta, hogy nem lesz más mit tennie. Látta az öregje sóvár szemeit, melyek már szinte vetkőztették a szegény jószágot tollruhájából. Tudta, hogy az igazat nem mondhatja meg, mert az öreg nem ismer tréfát, ha a jószomszédi viszonyról van szó. Azt is átlátta, hogy a Márjának is, a búbosnak is mindegy, hogy a telek lábában titkon elásva végzi-e pályáját a földben, vagy István bá' gyomrában.

— Ne vigy minket a kísértésbe — motyogta magában, de azért csak húzta a kisteknőt s fektette bele a csirkét, miközben a kormos fazékban zubogni kezdett a víz.

— Hát csak koppasszad mán te! — szólt derüsen az ember —, mivel-hogy ráfásul a toll, osztán a fene se szödi ám le!

Kelletlenül, húzódozva, iszonytató lelkiösméreti furdalások közt forrázta, tisztította a kendermagost, miközben folyvást ismételte magában:

— Te jó Jézus! Jaj, mire is vetemödtem! Jaj, kárhozott fejem! Jaj!

A nagy szorongás közben megmeztelenített állat végül mégiscsak a lábasba került, majd szép piros lében a tálacskába, végül István bá éhes torkába.

No, ingyen se gondolta volna ezt még délután, hogy bünt bünre kelljen halmoznia estére! Hiszen most meg hazudnia kellett: gyomorfájással mentvén ki magát, mivelhogy le nem tudott nyelni egy falatot se. Nagy baja közepette még csak annak örült, hogy a rossz-szemű öreg nem ismerte fel a jószágot. Hanem aztán holnap ő templomba se megyen ám, mert ha a tiszteletes megintlen az emberi gonoszságot találja kárpálni, elsüllyed menten a köpadló alá szegyenletében.

Végre a gazda jóllakott, Katanyó elmosogatott és nagy sóhajtások közt tette el magát másnapra.

*

Akármilyen keserves is egy álmatlan éjszaka, egyszer mégiscsak reggel lesz. Mégpedig igen szép, napfényes, madárfüttyös vasárnap reggel lett. Katanyó legszívesebben beült volna a kamrába, a hombár szélére s ki se mozdult volna, mint régen, mikor menyecske korában az emberrel összekocant. Dehát a malacokat is meg kellett etetni, aztán az ebédhez is készület kellett. Az élet nem áll meg, ha bánata vagyon is az embernek.

Hanem a baromfiakra rá se bírt nézni, az öregnek szólt, hogy vessen nekik egy kis magot. Jött-ment a házban, mint a sápadt holdvilág, reggelit se evett. Meg is kérdezte István, hogy ne szóljon-e a doktornak.

— Affenét szól kend! Mit tud az a kis ragyás embőr? — válaszolta mogorván az anyó.

Úgy kilenc óra tájban a favágítón szedett kis tüzelőt s elnézett a Kisutca felé, felfohászzkodott, mikor a kálvinista templom tornyának csillogó rézbádogján megakadt a szeme.

— Te jó Jézus! Kögyelmezz! — motyogta félhangon.

— Hát kend Kata néném kicsinyál? — hangzott a Borda Tera repedt-fazék hangja a keleti mesgye felől.

— Ekkis fát szödök, lelköm — felelte —, hát mi újság no?

— Kendnek kõne azt tunni, hát hiszen a kend szomszédgya a Mári néni. Igõn rosszú van. A doktor is vót má' nála, de sömmi jót nem mondott. Mozdéttani se bírja a derekát!

— Jaj, ez a szögén Mári! — sipította Katanyó a hír hallatára, inkább magát sajnálván, mert hát ha most az meghal, õ soha nem teheti jóvá a bûnét.

Ebben a percben megkondult a harang és Katanyó úgy érezte, hogy az néki kiáltott egy szót.

— Át is mék mindgyarást hozzája, lelköm — kiáltotta vissza s már talpalt is befelé a rõzsével.

Egyszerre csuda világosság derült az elméjére: egyik legszebb tyúkját azonnal levágja s átviszi a finom, aranysárga levest a Máriának. Ez ötletre

mintha mázsás kő esett volna le a melléről s megkönnyebbülve sietett a tyúkólba.

A tojóhelyen két tyúk ült az egyik fészekben: a sárga kopasznyakú, meg a Pityegő. Katanyó óvatosan lopakodott a sárga felé, de az bizalmatlan volt s kiugrott, nagy kodácsolással figyelmeztetve társát is a veszedelemre. Hanem Pityegő fittyet hányt a vészkiáltásokra! Ült nyugodtan a kasban, nemes buzgalommal teljesítvén tyúkanyói kötelességét. Az öregasszonynak azonban nem volt más választása: vagy a Pityegő élete, vagy az ő lelke nyugalma!

Kétszer is visszahúzta kezét, mielőtt a szelid kis jószágot a fészekből kiemelte. Dehát azért csak kiemelte! Könnyezve vágta le, sírva kopasztotta, zokogva főzte, de azért déli harangszóra vitte a sárga, gőzölgő levest a tehetetlen Mária ágyához.

Mári igen hálásan köszönte a jószágát s ezután már nem is lett volna más baj, csak az, hogy Katanyó most már az ebédből se tudott enni, immáron újabb bánata miatt.

Estére azonban enyhült a keserősége, erősödött az éhsége s nekiült az öreggel a vacsorának. Másnap pedig lenfosztotta a megszáradt fehér tollat s bekeverte a lúdtoll közé egy vánkoscihába, hogy majd eladja a Mózi zsidónak.

Pityegő aztán lassan feledésbe merült.

Végzete kétségtelenül saját szelidsége, szívjósága, kötelességtudása és az emberekbe vetett feltétlen bizalma lett.

Dehát az ilyesmi gyakori a tollatlan kétlábúak társadalmában is. Bizony, nagyon gyakori.

Écsy Ö. István

Karácsonyra jelenik meg
a magyar műkedvelők kalauza és kincsestára:

M A G Y A R F A R S A N G

a műkedvelő rendezés és színjátszás minden tudnivalójával,
színdarabokkal, jelenetekkel és tréfákkal, díszlet-
vázlatokkal és jelmezrajzokkal, hangjegyekkel . . .

Összeállította: Szombathy Viktor.

Kiadja: a Magyar Népművelők Társasága (Budapest VII., Dohány-u. 10.)

A kb. 200 oldalas könyv ára csak 1 P 50 fillér.